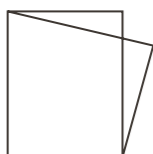

En klassiker genlæst

Pierre Bourdieu: Den praktiske sans

Lisanne Wilken,
lektor, Institut for
Kultur og Samfund,
Aarhus Universitet

I 2020 er det 40 år siden, den franske filosof, antropolog og sociolog Pierre Bourdieu (1930-2002) udgav bogen *Le Sens pratique* (på dansk *Den praktiske sans*, 2007). Bogen er et af de helt centrale værker i Bourdieus omfattende forfatterskab og den af hans bøger, der bedst illustrerer, hvad hans teori om praksis går ud på. Med praksisteorien konfronterer Bourdieu to spørgsmål. Det ene angår, hvordan vi teoretisk kan forstå, hvorfor mennesker vælger og handler, som de gør. Det andet, hvordan vi forstår, hvorfor forskere træffer de valg, de gør, og hvilke konsekvenser valgene har for det, de finder ud af. *Den praktiske sans* er således, ligesom Bourdieus andre værker om praksisteori, først og fremmest en videnssociologisk bog, der reflekterer Bourdieus epistemologiske overvejelser.

Den praktiske sans er ikke det eneste værk, Bourdieu har skrevet om praksisteori. I løbet af sin lange forskerkarriere udgav Bourdieu fire-fem bøger, hvori han

diskuterer, hvordan vi forstår praksis, og hvordan vi forstår, hvordan vi forstår praksis. Den første udkom i 1972, den sidste i 1996. I denne genanmeldelse af værket i anledning af 40-året starter jeg med at placere bogen i Bourdieus forfatterskab. Hernæst præsenterer jeg bogens hovedargumenter, og til sidst peger jeg på tre ting, der gør, at bogen stadig er relevant for forskere, undervisere, sagsbehandlere og andre mennesker, der interesserer sig for, hvorfor mennesker vælger og handler, som de gør.

Baggrunden for praksisteorien

Bourdieu startede sin lange forskerkarriere i 1950'erne, da han gjorde feltarbejde i Algeriet, der på det tidspunkt var fransk koloni og i gang med en løsrivelseskrig. Her havde han blandt andet lejlighed til at observere, hvordan mennesker handler i et samfund under opbrud. Han var særligt interesseret i de algeriske berbere og det, han identificerede som deres æresøkonomi. Han havde

også lejlighed til at reflektere over effekterne af møder mellem det, man dengang kaldte traditionelle og moderne samfund, dvs. de algeriske bondesamfund og de algeriske byer, der var domineret af franskmænd og underlagt kapitalistisk markedsøkonomi. Her interesserede han sig blandt andet for, hvordan de mange bønder, der blev fordrevet fra deres jorde rundt omkring i Algeriet, klarede sig i den kapitalistiske markedsøkonomi, der herskede i de franskdominerede byer, og de vanskeligheder, de havde med at omstille sig fra en økonomisk logik til en anden (fx Bourdieu & Sayad 1964). Under feltarbejdet eksperimenterede Bourdieu med mange forskellige dataindsamlingsmetoder, fx spørgeskemaundersøgelser, forskellige former for interviews, statistik og arkivarbejde, og han reflekterede over, hvilke former for information de forskellige metoder giver adgang til.

Efter hjemkomsten til Frankrig i begyndelsen af 1960'erne foretog Bourdieu endnu et feltarbejde, denne gang på hans hjemegn i Béarn i Sydfrankrig, hvor han ligeledes havde lejlighed til at observere et samfund i opbrud. 1950'erne og 1960'erne var en periode, hvor man i Frankrig udbyggede infrastrukturen, udvidede undervisningspligten og skabte nye muligheder, ikke mindst for de unge i landområderne. Bourdieu interesserede sig blandt andet for, hvad forandringerne betød for ægteskabsmønstre og for forholdet mellem kønnene.

Bourdieu's feltarbejde i Béarn har mange paralleller til feltarbejdet i Algeriet, ikke mindst fordi de mennesker, han beskæftiger sig med, lever gennem store forandringer. Men på et væsentligt punkt var det anderledes. Mens Algeriet nemlig var en fremmed verden for Bourdieu,

da han ankom, og en, han skulle lære at kende, var Béarn en velkendt verden, hvor han var bekendt med det meste af det, der foregik. Det er i Bourdieus refleksioner over forskellen på at vide noget, fordi det er en del af en, og at tilegne sig viden om noget, man ikke er en del af, at grundlaget for hans teori om praksis skal findes.

Ud over det etnografiske arbejde, Bourdieu foretog i de tidlige 1960'ere, var han også involveret i en række kultur- og uddannelsessociologiske forskningsprojekter i Frankrig. Her var han fx med til at undersøge, hvem det er, der studerer på de franske universiteter, og hvordan de klarer sig (Bourdieu & Passeron 1964, 1970), ligesom han var med til at undersøge, hvilken rolle fotografi spiller i dokumentation og konstruktion af almindelige menneskers liv (Bourdieu et al. 1965), og hvem det er, der bruger de franske kunstmuseer (Bourdieu & Darbel 1966). Også disse undersøgelser kom til at spille en vigtig rolle for hans tænkning om, hvorfor mennesker vælger og handler, som de gør. Det er på den baggrund, han i begyndelsen af 1970'erne vender tilbage til sin forskning fra Algeriet og udvikler et udkast til en praksisteori (Bourdieu 1972, på dansk 2005). Det er en teori, han vender tilbage til og gentænker adskillige gange i løbet af sit forfatterskab. Alle- rede i 1977 i forbindelse med oversættelsen af bogen til engelsk (*Outline of a Theory of Practice*) benyttede Bourdieu lejligheden til at omskrive store dele af den. Og i 1980 udgav han endnu et praksisteoretisk værk – *Le Sens pratique* – hvori han gentænker sin praksisteori, denne gang i lyset af de analyser, han har foretaget i forbindelse med arbejdet med *La Distinction* (1979), hans store værk om

den sociale betydning af smag i struktureringen af det franske samfund. Efter hans store undersøgelse af marginalisering i det nyliberale Frankrig (Bourdieu et al. 1993) vendte han endnu en gang tilbage til praksisteorien (Bourdieu 1997) og reflekterer over de praksisser og den praktiske sans, der opretholder marginalisering og social lidelse i Frankrig.

Den praktiske sans

Den praktiske sans er altså Bourdieus tredje bud på en teori om praksis. Bogen er tydeligvis en omskrivning af hans tidligere praksisteoretiske bøger; mange af kapiteloverskrifterne er de samme, han genbruger tekststykker og eksempler, og han diskuterer mange af de samme problematikker. Der er selvfølgelig forskelle. Hans argumenter er skarpere i *Den praktiske sans*, end de er i de to tidligere praksisteoretiske værker; de indsigter, han genererede i forbindelse med arbejdet med ægteskabspraksisser i Béarn (fx Bourdieu 1972/2002) og med *La Distinction* (1979) har betydning for hans forståelse af, hvad der får mennesker til at vælge, som de gør; og det er første gang, at en analyse af materialet fra Béarn optræder side om side med en analyse af hans materiale fra Algeriet. Ligesom den engelske forgænger *Outline of a Theory of Practice* indledes *Den praktiske sans* med en kritik af to dominerende samfundsvidenskabelige forklaringer på, hvorfor mennesker vælger og handler, som de gør. Den ene er det, Bourdieu kalder "objektivismen", der tilstræber objektive forklaringer på praksis. Hos Bourdieu er objektivismen især eksemplificeret ved antropologen, Claude Lévi-Strauss' strukturalisme, der foreslår, at menneskers handlinger grundlæggende er styret af underlig-

gende strukturer eller regler, uden de nødvendigvis er klar over det. Men den er også rettet mod forskning, der forsøger at identificere de objektivt eksisterende variable, der bestemmer handling og adfærd.

Den anden er det, Bourdieu kalder "subjektivismen", der stræber efter at forstå menneskers subjektive grunde til at handle og vælge. Subjektivismen er hos Bourdieu især eksemplificeret ved filosofen Jean-Paul Sartres fænomenologiske eksistentialisme, der foreslår, at årsagen til menneskers handlinger og valg skal findes i deres oplevelser af og erfaringer med den sociale verden og i deres intentioner om at opnå et bestemt udkomme. Den er også eksemplificeret ved teorier om rationelle aktører, hvis valg og handlinger er udtryk for individuelle kalkulerede overvejelser.

Ifølge Bourdieu kan hverken objektivisme eller subjektivismen stå alene i analysen af praksis. Hans forslag er, at de må kombineres, således at man både undersøger de objektive rammer for folks handlinger og deres subjektive opfattelser af, hvad der er muligt og passende. Ifølge Bourdieu findes der nemlig objektive strukturer, der bestemmer, hvilke muligheder mennesker typisk har, og hvilke muligheder de kan få øje på. Det er økonomiske strukturer og sociale strukturer, og de fungerer også, selv om man ikke er opmærksom på dem eller tillægger dem betydning. Men han hævder også, at mennesker handler aktivt og strategisk. De har holdninger og meninger, de tager stilling og træffer valg, de handler spontant eller går efter bestemte mål. Men på grund af deres strukturelle placering har de ikke frit valg på alle hylder. Nogle muligheder

er åbne, mens andre er – og fremstår som – fuldkommen urealistiske.

Bourdieu konkretiserer samspelet mellem objektive strukturer og subjektive handlinger med en række begreber, der gør det muligt at forstå, hvordan det sociale indlejres i menneskers kroppe og hjerner og gør det muligt for dem at handle på måder, der på en gang er strukturelt betingede og udtryk for deres stillingtagen til den sociale virkelighed. Et af dem er habitusbegrebet, der betegner det sociale indlejring i individer. Habitus er et produkt af den habituering, der finder sted, når mennesker vokser op under bestemte sociale, kulturelle og økonomiske forhold. Habituering refererer til den overvejende ubevidste eller u-erkendte tilegnelse af normer, regler, virkelighedsforståelser og synspunkter, der indlejres kropsligt og mentalt som forståelseskategorier, klassifikationssystemer, kropsteknikker og forventninger. Med habitus indlejres en praktisk sans for, hvad der er normalt, hvad der er muligt, og hvad der passer sig for 'folk som os'. Habitus er ikke en deterministisk indlejring af sociale og kulturelle regler. Der er snarere tale om en vifte af forforståelser eller dispositioner, der danner udgangspunkt for folks tilgang til verden. Habitus er ifølge Bourdieu en skabende kraft, der gør det muligt for os at tænke, vælge og forfølge strategier. Men tanker, valg og strategier guides af de forforståelser, der findes i habitus.

Habitus formes af de sociale og kulturelle forhold, vi vokser op under, og derfor vil samfund, der er socialt og kulturelt differentieret, også bestå af mennesker med forskellig habitus. Der er forskel på, om ens habitus formes af

en opvækst i byen eller på landet, blandt veluddannede eller uuddannede, blandt materielt rige eller materielt fattige. Og selv om det principielt er muligt at krydse sociale og kulturelle grænser, kan det være vanskeligt at orientere sig og klare sig godt, hvis ens habitus er formet under andre forhold.

Det er ikke kun habitus, der har betydning for, hvordan mennesker vælger og handler. Også de ressourcer, de besidder, det, Bourdieu kalder kapitaler, har betydning for, hvad de kan gøre, og hvor godt de kan gøre det. Bourdieu skelner mellem forskellige former for kapital. I sine analyser af Algeriet talte han især om materielle, symbolske og sociale kapitaler, der refererer til henholdsvis rigdom, anerkendelse og netværk; i sine analyser i det franske samfund talte han desuden om økonomiske og kulturelle kapitaler, som fx var penge, uddannelse og kulturel sans. Mængden og sammensætningen af de kapitaler, man har, har betydning for, hvilke handlemuligheder man har, og hvilken indflydelse man kan få.

Ud over habitus, social position og kapitaler spiller tid en rolle for praksis. Mennesker handler i tid, og handlinger udspiller sig over tid. Ifølge Bourdieu kan man hverken forstå strategier, kontinuitet eller diskontinuitet, hvis ikke man inkorporerer en tidsdimension i forståelsen af praksis.

Forskerens position

Ifølge Bourdieu bør analyser af praksis forsøge at identificere den praktiske sans, der guider menneskers valg og handlinger. Det kan gøres ved at kortlægge de objektive strukturelle forhold, hvorunder mennesker habitueres

og deres subjektive forståelser af verden og virkeligheden, der giver anledning til specifikke valg. Men fokus på andre menneskers praktiske sans er ikke nok. Bourdieu minder om, at forskere selv har en praktisk sans, der har betydning for, hvad de ser, hvad de spørger om, og hvad de lægger vægt på. Det er en praktisk sans, der er præget af deres habituering under bestemte sociale forhold og af deres uddannelse inden for bestemte fag. Teorier og metoder skaber bestemte synsvinkler, faglige tilhørsforhold skaber bestemte sandheder. Og forskerens position i et akademisk felt har betydning for, hvad hun kan forske i, og hvordan hun kan publicere sin forskning. Som forsker er man nødt til at reflektere kritisk over, hvad ens teorier og metoder gør ved den virkelighed, man undersøger, og hvilke blinde vinkler de skaber, ligesom man er nødt til at reflektere over, hvad ens position i *akademia* betyder for valg af teori og forskningsemne. Bourdieu kalder det deltager-objektivering, dvs. at man udsætter sin egen videnskabelige position og interesse for andre menneskers liv for samme analytiske refleksion som den, man udsætter andre mennesker for.

Behøver man læse Den praktiske sans?

Den amerikanske filosof John Searle beretter ifølge Mike Springer (2013) om et par samtaler, han engang havde med Michel Foucault og med Bourdieu om uklarheden i franske akademikeres sprog.

Ifølge Searle fortalte de begge, at hvis franske akademikere formulerede sig klart, var der ingen, der ville tage dem alvorligt. Searle fortæller, at Foucault mente, at franske akademikere var nødt til at tilsætte deres tekster 10 % uforståelighed, mens Bourdieu hævdede, at der snarere var tale om 20 %. Om historien er sand eller ej, ved jeg ikke, men der er slet ingen tvivl om, at Bourdieus tekst er svær at læse. Det gælder desværre også den danske oversættelse, som sprogligt holder sig tæt på den franske original – også selv om der ikke findes et tilsvarende dansk krav om, at akademiske tekster skal være svært tilgængelige.

Men når det er sagt, er der alligevel adskillige gode grunde til at give sig i kast med *Den praktiske sans*. Når man først har fanget den sproglige rytme, kan man få et godt indblik i, hvad Bourdieus teori om praksis går ud på, ligesom man kan få en ganske god ide om de praksisteoretiske tanker, der ligger bag hans andre værker. Men ud over adgangen til Bourdieus tænkning er der også andre grunde til, at bogen er relevant læsning.

En er, at den passer rigtig fint ind i tidens interesse for blandede metoder. Ved at insistere på, at der er behov for både objektivistiske og subjektivistiske tilgange, for strukturalisme og fænomenologi, for tal og tale, får man med Bourdieus *Den praktiske sans* et

sammenhængende bud på, hvordan man i praksis kan tilrettelægge en undersøgelse med afsæt i blandede metoder. En anden er, at Bourdieu med *Den praktiske sans* tilbyder en dynamisk tilgang til forståelsen af praksis, der både medtænker den sociale forankring, som alle mennesker har, og de beslutninger, refleksioner og overvejelser, som alle mennesker gør sig. Den formår at gøre social forankring meningsfuld, selv når man vil insistere på, at mennesker aktivt forholder sig til deres eget liv. Der er således tale om et bud på en teori om praksis, der holder.

En tredje er, at Bourdieus refleksive deltager-objektivering, der fokuserer på forskerens position i forhold til det udforskede og på forskerens praktiske sans, er aktuel som aldrig før. I en tid, hvor samfundsforskere kaster sig ud i projekter, der er indlejret i bredere politiske problemstillinger, som fx populisme, migration og Brexit eller social mobilitet og anbringelser af børn, giver det mening at holde opmærksomheden på, at de praktiske logikker, mennesker handler på baggrund af, ofte er helt forskellige fra de teoretiske logikker, som forskere designer deres projekter på baggrund af, og fra de logikker, der præger politisk debat. Kritisk refleksion over egen position – og ikke bare over andres ideer og handlinger – kan således skabe bedre viden om den verden, vi lever i.

REFERENCER

Bourdieu, P. et al. (1965). *Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie*. Les Éditions de Minuits.

Bourdieu, P. (1972). *Esquisse d'une théorie de la pratique. Précédé de trois études d'ethnologie kabyle*. Genève: Librairie Droz.

Bourdieu, P. (1972/2002). Pierre Bourdieu on Marriage Strategies. *Population and Development Review*, 28(3), 549-558.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Bourdieu, P. (1980). *Le Sens pratique*. Paris: Les Éditions de Minuit.

Bourdieu, P. (1997). *Méditations pascaliennes*. Paris: Seuil.

Bourdieu, P. et al. (1993/1999). *La Misère du monde*. Paris: Seuil.

Bourdieu, P. (2005). *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P. (2007). *Den praktiske sans*. København: Hans Reitzels Forlag. Eller?

Bourdieu, P. & Darbel, A. (1966). *L'Amour de l'art. Les musées d'art européens et leur public*. Paris: Les Edition de Minuit.

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1964). *Les Héritiers. Les étudiants et la culture*. Paris: Les Editions de Minuit.

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1970/1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage Publications.

Bourdieu, P. & Sayad, A. (1964). *Le Déracinement. La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie*. Paris: Les Editions de Minuit.

Springer, M. (2013). John Searle on Foucault and the Obscurantism in French Philosophy. *Open Culture*. www.openculture.com/2013/07/jean_searle_on_foucault_and_the_obscurantism_in_french_philosophy.html.